

DE TERUGKEER VAN RECHTS IN EUROPA

Jan Herman Brinks

Introductie

Er loopt een diepe kloof, om niet te zeggen een ravijn, door de Europese cultuur, een beschaving die inmiddels burgeroorlogachtige trekken vertoont. De posities worden bepaald door enerzijds rechts-populisten, vrijwel allen eurosceptici, en aan de andere kant aanhangers van het establishment, veelal eurofielen die zich ‘links’ of ‘links-liberaal’ noemen.*

Hier zal worden ingegaan op het Europese rechts-populisme zoals zich dit momenteel in bijna alle Europese landen manifesteert. Met rechts-populisme wordt bedoeld een politieke positie ter rechterzijde van de conservatieven die nog *binnen het democratisch spectrum* blijft. De term ‘populisme’ zal niet worden uitgesponnen. Immers, alle politieke partijen streven ernaar zoveel mogelijk de *vox populi*, de stem van het volk, te zijn. De een met meer succes dan de ander. Het etiket populisme is daarom nogal gratis, maar zal vanwege het algemene gebruik worden gehandhaafd.

Deze korte verduidelijking is noodzakelijk want de termen ‘rechts-populist’ en ‘rechts-extremist’ worden al te dikwijls door elkaar gebruikt en in één adem genoemd. Toch gaat het om wezenlijk andere groepen met ook andere programma’s – die overigens zo nu en dan wel programmatische raakvlak-

* Over het veelvuldige gebruik van de termen ‘links’ of ‘links-liberaal’ kort het volgende. Het valt nog te bezien of er in alle gevallen daadwerkelijk sprake is van traditioneel ‘linkse’ of ‘liberale’ posities. Vaak zijn de begrippen verworpen tot woordhulzen, ontdaan van hun oorspronkelijke inhoud en gevuld met iets anders. Vaak genoeg vervangt het etiket op deze hulzen een debat over die nieuwe inhoud. Het is echter niet doenlijk deze kwestie op deze plaats nader uit te werken.

ken hebben. Deze verschillen zijn niet alleen gradueel, maar ook principieel. Immers, een rechtsextremist die tot fysiek geweld overgaat, is uit ander hout gesneden dan een rechtsradicaal die hiermee sympathiseert, of iemand die op een rechts-populistische partij stemt, zoals de *Partij voor de Vrijheid* (PVV) in Nederland, het Franse *Front National* (FN) of de *Alternative für Deutschland* (AfD). Wel is het zo dat rechts-populistische posities op een gegeven moment een scharnierfunctie *kunnen* krijgen naar het (intellectuele) rechtsradicalisme en rechtsextremisme.*

Er bestaat geen *homogeen* rechts-populistisch blok. De ene rechts-populistische beweging laat bijvoorbeeld aanspraken op oud gebied gelden. Zoals het Hongaarse *Jobbik*, dat streeft naar een herstel van Groot-Hongarije waarmee gebieden van Slowakije, Roemenië, Servië en de Oekraïne opgeëist worden. Andere rechts-populisten wensen zich juist af te splitsen. De *Lega Nord* onder Umberto Bossi heeft langdurig het plan gehad om het noorden van Italië af te scheiden. (Zijn opvolger, partijleider Matteo Salvini, gaf deze afscheidingspolitiek echter op.)

Terwijl de West-Europese rechts-populisten zich vooral als beschermers van de avondlandse cultuur beschouwen, vallen de rechts-populisten in Midden- en Oost-Europa, in de zogenaamde *Visegrád*-landen (Polen, Tsjechië, Slowakije en Hongarije), *ook* op door nationalistische, antisemitische, antiziganistische, homo- en xenofobe agitatie. Kortom, daar zijn de raakvlakken met radicalisme en extremisme duidelijker.

Wij zullen hier niet stilstaan bij de onderlinge verschillen tussen Europese rechts-populistische partijen. Het zou ook een bijzonder dik boekwerk vergen om deze uit de doeken te doen. In deze beschouwing zal kort worden ingegaan op *een drietal overeenkomsten* van politieke stromingen binnen Europa die met de term rechts-populisme worden aangeduid. Deze karakteristieken hangen weliswaar sterk samen, maar zullen, omwille van de duidelijkheid, apart behandeld worden:

- Wantrouwen tegenover de gevestigde politiek
- Afkeer van de multiculturele samenleving en de islam
- Euroscopsis

* Een uitgebreide beschouwing van intellectueel rechtsradicalisme in: Brinks, J.H., Germany's New Right, in: Brinks, J.H., Rock, S. en Timms, E. ed., *Nationalist Myths and Modern Media. Contested Identities in the Age of Globalization*, London, New York, blz. 125-38.

Wantrouwen tegenover de gevestigde politiek

Een belangrijke verwantschap tussen alle Europese rechts-populisten is een virulent wantrouwen tegenover de gevestigde politiek. Met dit wantrouwen staan rechts-populisten echter niet alleen; het wordt ook door anderen, vertegenwoordigers van het 'establishment', gedeeld.

Een voorbeeld van eigen bodem: Op 4 mei 2002, twee dagen voor de moord op Pim Fortuyn, bekreunde het NRC Handelsblad de deerniswekkende staat van de Nederlandse democratie. Volgens onderzoekers heeft Nederland alleen de illusie van een democratie. De politiek is volgens hen gereduceerd tot bestuur en politieke partijen en is niet meer dan een opstapje voor een toekomstige carrière.

Hans Daudt, *éminence grise* van de Nederlandse politicologen, verklaarde dat Nederland in feite wordt bestuurd door 'een regentenklasse' die sterk doet denken aan 'de Republiek sinds de 17e eeuw.' Zeker, verklaart Daudt, het betreft hier een regentensysteem met gegarandeerde grondrechten voor iedereen. 'Maar laten we het niet met kreten optuigen tot iets dat het niet is: een democratie met vertegenwoordigers van het volk ... Het verschil met vroeger', aldus Daudt, 'is hooguit dat de functies niet langer erfelijk (zijn) en onder de adel verdeeld worden, maar nu ook onder de burgerij. Voor de rest maakt het weinig uit. Nog steeds worden in Nederland geen mensen in functie gekozen, omdat de politieke elite de zaak in eigen hand wil houden.'

De politicoloog Nico Baakman (Maastricht) verklaarde over politici: 'Het gaat erom dat ze, van welke kleur ze ook zijn, bewezen hebben dat ze gesocialiseerd zijn in het systeem. Ze moeten kunnen draaien, ze moeten compromissen kunnen sluiten, ze moeten hun mond kunnen houden. Het systeem kan niets met mensen die ongezeglijk zijn. Je moet binnen de code passen en dat je binnen de code past, blijkt uit het feit dat je lid van een partij bent.'^{**} Peter Mair (Leiden), eveneens politicoloog, spreekt zelfs over een 'karteldemocratie.'^{***}

Dergelijke inschattingen gelden, ondanks verschillen per land, voor heel Europa en de VS. De Britse politicoloog en socioloog Colin Crouch constateerde al in 2000 het sluipende vertrek van egalitaire principes binnen westerse democratieën. Hij introduceert daarom het begrip 'postdemocratie'. Het lijkt erop dat dit fenomeen – postdemocratie – wijdverspreid is. Ook Crouch con-

* Westerloo, G. van, De illusie van democratie, *NRC Handelsblad M*, mei 2002, 31-44, hier blz. 33.

** Ibidem, blz. 36.

*** Ibidem.

cludeert dat achter de façade van formeel democratische principes ‘de politiek en de regering steeds meer terugglieden naar de controle van geprivilegieerde elites op een wijze die karakteristiek is voor premoderne tijden ...’*

Deze formeel intacte maar in werkelijkheid uitgeholde democratie is een van de belangrijke punten waarop rechtse populistten in heel Europa hun aanvallen inzetten. Hun woede keert zich tegen het politieke establishment en de traditionele media. Zij spreken namens velen, globaliseringverliezers en *Wutbürger*, zeker, maar ook anderen, middenstanders, kleinburgers en vertegenwoordigers van de gegoede burgerij, die zich door ‘de politiek’ in de steek gelaten voelen.

In Duitsland spreekt men van *Parteienfilz* wat zoveel betekent als een viltten laag van beroeps politici, lobbyisten en nepotisten die de baantjes onderling verdelen en die nauwelijks oog hebben voor wat er bij grote delen van de bevolking leeft. Deze kritiek is in hoge mate verscherpt door Merkels grenzeloze toelatingsbeleid van illegalen en vluchtelingen. Haar belangrijkste bondgenoten hierbij zijn en waren de Duitse Groenen.

De oude coalitiegenoot van de CDU, de conservatieve *Christlich Soziale Union* (CSU), bood geen enkele tegenweer.

Het Duitse partijensysteem is door Merkels politiek ontworcht. Critici onder de bevolking worden soms regelrecht geschoffeed. De Duitse minister van Binnenlandse Zaken, Heiko Maas (SPD), noemde *Pegida*, een politieke beweging die zich tegen de immigratiepolitiek uitspreekt, ‘een schande voor Duitsland’.** Ralf Jäger (SPD), de minister van Binnenlandse Zaken van *Nordrhein-Westfalen*, ziet achter de beweging ‘Neonazi’s in pakken met naaldstreep’*** De Duitse president Gauck verzuchtte zelfs tijdens een interview op 19 juni 2016 met betrekking tot ‘Europa’: ‘De elites zijn helemaal niet het probleem, de bevolkingen zijn momenteel het probleem ...’**** Bij zoveel onbegrip jegens de eigen bevolking mag het nauwelijks verbazing wekken dat

* Crouch, C., *Post-Democracy*, Cambridge 2004, p. 6

** Maas zu Demos in Dresden “Pegida ist eine Schande für Deutschland”, *Spiegel Online*, 15-12-2014. <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/pegida-heiko-maas-nennt-proteste-schande-fuer-deutschland-a-1008452.html> [Alle websites gezien op 30-11-2016]

*** Pegida: NRW-Innenminister nennt Initiatoren “Neonazis in Nadelstreifen”, *Zeit Online*, 11-12-2014. <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-12/innenminister-strategie-salafisten>

**** Der Bundespräsident, *ARD-Interview “Bericht aus Berlin”* op 19 juni 2016. <http://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Joachim-Gauck/Interviews/2016/160619-Bericht-aus-Berlin-Interview.html>

Duitsland voor het eerst sinds 1945 met een serieus protest van rechts wordt geconfronteerd – de *Alternative für Deutschland* (AfD).

De Italianen gebruiken het woord *partitocrazia* om hun afkeer van hun machtselites onder woorden te brengen. Deze aanduiding richt zich niet in de laatste plaats tegen de corrupte heerschappij van de *Democrazia Cristiana* die decennia heeft geduurd. Hier articuleert zich het populistische protest o.a. in de *Lega Nord* onder leiding van Matteo Salvini en de zusterpartij *Noi con Salvini*, NcS. (Wij met Salvini) voor het zuidelijke deel van Italië. De belangrijkste thema's van deze anti-establishment partij zijn eurosceptis en een sterke agitatie tegen illegale immigratie. Ook de *Movimento Cinque Stelle* die is opgericht door activist, blogger, komiek, acteur en politicus Beppe Grillo is fel gekant tegen de gevestigde klasse en tegen de EU. Niet echt rechts of links wist deze 'Vijfsterrenbeweging' in 2013 met 25,55% van de stemmen in het Huis van Afgevaardigden de grootste partij van Italië te worden.*

In Frankrijk is de situatie weinig anders. Ook hier moeten de machtselites het ontgelden. En het is intussen moeilijk te zeggen wat de regering in Parijs meer vreest: islamitische terreur, een leger van werkloze illegalen, Marine Le Pens *Front National* of de linkse anti-regeringsbeweging *Nuit Debout* wat zoveel betekent als 'sta 's nachts op'. Tijdens de tweede ronde van de regionale verkiezingen op 13 december 2015 brachten tenminste 6,6 miljoen Fransen hun stem uit op de 'anti-establishment'-partij *Front National*.** In de conservatieve krant *Le Figaro* wordt intussen openlijk nagedacht over een burgeroorlog.***

Geert Wilders spreekt ongetwijfeld voor de meeste Europese rechts-populisten en aanzienlijke delen van de bevolking wanneer hij uitvoert: *'Ik wil niet dat een elite van laffe en bange mensen (van welke partij dan ook) dit land nog langer schaakt. De politiek-correcte 'sorry-cultuur' met betrekking tot het multi-culturele drama is maar één voorbeeld van die gijzeling van Nederland door die*

* Alsop, H., Italy elections: results breakdown of lower and upper chambers, *The Telegraph*, 26-2-2013. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/italy/9894625/Italy-elections-results-breakdown-of-lower-and-upper-chambers.html>

** Chrisafis, A., French elections: Front National makes no gains in final round, *The Guardian*, 14-12-2015. <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/13/front-national-fails-to-win-control-of-target-regions-amid-tactical-voting>

*** Rioufol, I., Une guerre civile menace la France somnolente, *Le Figaro*, Figaro Blog, 29-8-2016, <http://blog.lefigaro.fr/rioufol/2016/08/une-guerre-civile-menace-la-fr.html>, Vgl. ook: Haddad, E., Karam, P., Que faire pour éviter la guerre civile?, Figaro Vox, *Le Figaro*, 14-9-2016, <http://www.lefigaro.fr/vox/politique/2016/09/14/31001-20160914ARTFIG00213-que-faire-pour-eviter-la-guerre-civile.php>

*politieke elite. Ik wil die elite daarom ook op andere fronten bestrijden. Ik wil dit land teruggeven aan zijn burgers.**

Volgens Wilders staat Nederland op het punt zijn 'euwenoude wortels vaarwel te zeggen en deze in te ruilen voor multiculturalisme, cultuurrelativisme en een Europese superstaat, en dat allemaal onder de leiding van een zelfvoldane politieke elite die allang de weg kwijt is. Van die elite verklaar ik mij onafhankelijk.**

Afkeer van de multiculturele samenleving en de Islam Het failliet van het multiculturalisme

Niet alleen rechts-populisten, ook toonaangevende Europese politici hebben in de afgelopen jaren 'officieel' en publiekelijk het failliet van het multiculturalisme geproclameerd: In oktober 2010 noemde de Duitse kanselier Merkel het multiculturalisme mislukt. Op de *Deutschlandtag* van de *Junge Union* verklaarde zij: '*Der Ansatz für Multikulti ist gescheitert, absolut gescheitert!*' De multiculturele aanpak is mislukt, absoluut mislukt.***

In februari 2011 valt de Engelse premier Cameron het 'staatsmulticulturalisme' aan. Hij verklaarde: 'Wij hebben de verzwakking van onze collectieve identiteit toegestaan. Onder de doctrine van het staatsmulticulturalisme hebben wij verschillende culturen aangemoedigd gescheiden levens te leiden, los van elkaar en los van de meerderheid van de bevolking. Wij zijn er niet in geslaagd een visie op een samenleving over te brengen waartoe zij willen behoren. Wij hebben het zelfs toegestaan dat deze gesegregerde gemeenschappen zich op een wijze gedragen die helemaal haaks staat op onze waarden.'

Dus, wanneer een blank iemand er aanstootgevende opvattingen op na houdt, bijvoorbeeld racistische opvattingen, veroordelen wij dat terecht. Maar wanneer even onacceptabele opvattingen of praktijken van iemand komen die niet blank is, zijn wij, eerlijk gezegd, te voorzichtig geweest – eerlijk gezegd, zelfs angstig – om ons daartegen te verzetten. Een voorbeeld is het falen van sommigen om bezwaar aan te tekenen tegen de verschrikkingen van een gedwongen huwelijk; de praktijk, bijvoorbeeld, waarin sommige jonge meisjes geïntimideerd worden en soms naar het buitenland worden gebracht om met iemand te trouwen terwijl zij dit niet willen.'****

* Wilders, G., *Kies voor Vrijheid. Een eerlijk antwoord*, Den Haag, 2005, p. 106.

** Ibidem, 107.

*** Merkel erklärt Multikulti für gescheitert, *Spiegel Online*, 16-10-2010; <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/integration-merkel-erklaert-multikulti-fuer-gescheitert-a-723532.html>

**** Cameron, D., PM's Speech at Munich Security Conference, *Government UK*, February 5, 2011. <https://www.gov.uk>.

De Franse president Sarkozy herhaalde de kritiek op het multiculturalisme die eerder door Angela Merkel en David Cameron is geuit. In een tv-interview verklaarde hij: ‘Wij zijn te bezorgd geweest over de identiteit van de persoon die arriveert en niet genoeg over de identiteit van het land dat deze ontvangt.’ Op de vraag of hij de politiek van het multiculturalisme als een mislukking beschouwt antwoordde Sarkozy: ‘Mijn antwoord is duidelijk ja, het is een mislukking.’**

Ook de Nederlandse premier Rutte hamerde op hetzelfde aambeeld. In het Tv-programma *Uitgesproken* verklaarde hij op 23 februari 2011 met betrekking tot de multiculturele samenleving: ‘... dat experiment is echt in de jaren tachtig begraven.’**

Terwijl enerzijds de politieke realiteit door Europese politici nadrukkelijk werd erkend, werden deze inzichten moeiteloos overboord gezet toen Merkel in 2015 de Duitse grenzen voor immense stromen veelal islamitische illegalen en vluchtelingen openstelde. Zij proclameerde een *Willkommenskultur* en verklaarde dat de buitengrenzen van het land niet te verdedigen waren. Niemand weet precies hoe deze *Kehrtwende*, deze *salto mortale* van haar opvattingen inzake multiculturalisme, tot stand is gekomen. Was het mensenmin en broederzin? Of betrof het hier een voorbeeld van ‘social engineering’, een poging om de ‘Nieuwe Europeaan’ te scheppen, zoals veel rechts-populisten vermoeden? Wel werd duidelijk dat Merkel de verdragen van Schengen en Dublin feitelijk ad acta had gelegd en alle bedenkingen in eigen land en daarbuiten negeerde.

Dit tot zeer groot ongenoegen van Oostenrijk en de *Visegrád*-landen. Deze landen kwamen meteen in opstand tegen Merkels fanfarepolitiek (*Wir schaffen das!*) en sloten hun landsgrenzen voor illegalen. Een op dat moment nog kleine rechtse partij als de AfD maakte een meteorische carrière. Binnen maanden ontwikkelde zij zich tot een van de grootste partijen van Duitsland met momenteel 16 procent van de stemmen in de opiniepeilingen.***

* Nicolas Sarkozy joins David Cameron and Angela Merkel view that multiculturalism has failed, *Daily Mail*, 11-2-2011. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1355961/Nicolas-Sarkozy-joins-David-Cameron-Angela-Merkel-view-multiculturalism-failed.html>

** *Uitgesproken*. WNL. Journalistiek programma. 23-2-2011 http://www.npo.nl/uitgesproken/23-02-2011/POW_00357355 ; tevens: Kloor, van der, R., Rutte: Multiculturele samenleving begraven experiment, *Elsevier*, 23-2-2011.

*** Nach Berlin-Wahl AfD in Umfrage drittstärkste Partei im Bund, *Frankfurter Allgemeine*, 23-9-2016. Bron van deze enquête: Infratest dimap; volgens andere opiniepeilers krijgt de AfD 12,5% (Institut Allensbach) en 13 % (Institut Forsa). <http://www.faz.net/aktuell/nach-berlin-wahl-afd-in-umfrage-drittstaerkste-partei-im-bund-14449278.html>

De stroom vluchtelingen via de Balkanroute kwam zonder Duitse medewerking tot stilstand. Merkel en de Europese Commissie zijn nu voornemens ieder land dat weigert een bepaald quotum vluchtelingen op te nemen 250.000 euro per geweigerde vluchteling in rekening te brengen. Een direct gevolg van deze politiek is dat de *Visegrád*-groep zich steeds meer van de EU afkeert en steeds verder naar rechts, naar zeer rechts, afglijdt. Viktor Orbán, premier van Hongarije en hoofd van de rechtsconservatieve *Fidesz* partij, en Jaroslaw Kaczynski, medeoprichter en hoofd van de partij *Recht en Rechtvaardigheid* (PiS) in Polen, keerden zich in 2016 tegen immigranten die ‘historische identiteiten willen elimineren’ alsmede tegen de ‘reuk’ van het ‘internationale kapitaal’. Gezamenlijk beloofden zij een ‘culturele contrarevolutie’ om de EU grondig te herzien.*

Naast gereputeerde Oost-Europese hardliners kwam er ook forse kritiek op het multiculturalisme van andere zijde. In 2016 verklaarde de Tsjechische ex-president Václav Klaus, ooit een fervent voorstander van de EU en van het NAVO-lidmaatschap, dat de ‘Europese politieke elite wordt verblind door haar multiculturalistische mindset.’ De huidige migratiegolf beschouwt hij als een ‘extreem gevaarlijk en destructief fenomeen, dat Europa in zijn voortbestaan bedreigt.’ En hij stelt onomwonden: ‘Het is een tragische fout dat Europa niet eerder ‘nee’ heeft gezegd tegen migratie. Europa had al lang een veel hogere en langere muur moeten bouwen dan wat Hongarije op zijn grens heeft gebouwd.’**

Niet alleen Oost-Europese conservatieven keren zich van Merkel af. Ook veel Duitse conservatieven herkennen zich, ondanks een schoorvoetende zelfkritiek van de christen-democratische bondskanselier, niet meer in haar beleid. Weinigen zijn verbaasd over de explosieve groei van de AfD. Merkel heeft willens en wetens het politieke adagium van Franz Josef Strauß, de aartsvader van zusterpartij CSU, genegeerd. Deze formuleerde in 1967 in Bad Reichenhall: ‘Men moet de nationale krachten gebruiken, hoe reactionair ze ook zijn. Dat deed de Gaulle ook. Vervolgens

* Foy, H., Buckley, N., Orbán and Kaczynski vow ‘cultural counter-revolution’ to reform EU, *Financial Times*, 7-9-2016. <https://www.ft.com/content/e825f7f4-74a3-11e6-bf48-b372cdb1043a>

** Zuallaert, J., Tsjechisch ex-president Václav Klaus: ‘Het idee dat migratie een verrijking kan zijn, is volslagen onzinnig’, *Knack*, 26-11-2016. http://www.knack.be/nieuws/wereld/tsjechisch-ex-president-vaklav-klaus-het-idee-dat-migratie-een-verrijking-kan-zijn-is-volslagen-onzinnig/article-longread-781353.html?utm_campaign=Echobox&utm_medium=social_knack&utm_source=Facebook

is het altijd mogelijk om ze op een elegante manier over boord te zetten.’*

Met andere woorden: het was van eminent belang dat de rechtse en zeer rechtse krachten *binnen* de CSU, en daarmee binnen het democratische spectrum met al haar spelregels, bleven. Dit deed men door de eisen van rechts-populisten, zoals die van de *Republikaner* tijdens de zogenaamde *Asylkrise* aan het begin van de jaren negentig, over te nemen, en ze in een al dan niet gepolijste vorm op te dissen.** Door dit praktische opportunisme van de Christelijk Socialen bleven de *Reps* een kleine onbeduidende partij.

Problemen met de islam

Zeer nauw verbonden met de rechtspopulistische kritiek op het multiculturalisme is de verhouding tot de islam. Alle Europese populistten ter rechterzijde hebben hiermee een probleem. Voor hen is de islam niet alleen een religie, maar ook een (politieke) cultuur die door het prisma van fundamentalisme en een falend immigratiebeleid gezien moet worden. Zij wijzen voortdurend op het gevaar van een islamitisch ‘imperium in imperio’, een rijk binnen een rijk, dat de nationale identiteit en de sociale cohesie bedreigt.

Deze grieven worden door het politieke en mediale establishment doorgaans niet erkend. In een ‘politiek correct’ jargon worden zij als ‘racistisch’, ‘xenofob’, ‘fascistisch’, ‘ondemocratisch’ en ‘nationalistisch’ weggezet. Voor politici en de pers zijn nationale identiteit en nationalisme, resp. nationaal egoïsme, dikwijls synoniemen. De islam, ook de politieke islam, is al deel van de Europese cultuur en daarmee volstrekt legitiem, zo betogen zij.

Dit cultuurrelativistische standpunt werd duidelijk onder woorden gebracht door minister Piet Hein Donner die in 2006 in een interview verklaarde: *‘Het moet mogelijk zijn dat moslimgroeperingen langs democratische weg aan de macht komen. Iedere burger mag beargumenteren waarom de wet moet worden veranderd. Als hij zich ondertussen maar wel aan de wet houdt. Voor mij staat vast: als tweederde van alle Nederlanders morgen de sharia zou willen invoeren, dan moet die mogelijkheid toch bestaan? Zoiets kun je wettelijk toch niet tegenhouden? Het zou ook een schande zijn om te zeggen: dat mag niet! De meerderheid telt. Dat is nou juist de essentie van democratie.’****

* Vereine / CSU-Freundeskreise Etwas. dagegehalten, *Der Spiegel*, Nr. 12, 16 Maart, 1970, p. 106-107, hier: p. 106.

** Vgl. Brinks, J.H., *De Rechterflank van Duitsland*, Boom, 1994.

*** Kleijwegt, M., Weezel, van M., *Het land van haat en nijd. Hoe Nederland radicaal veranderde*, Amsterdam, 2006, 246-247.

Men moge over het wezen van democratie van mening verschillen, deze uitspraak is bijzonder opmerkelijk, dat wil zeggen: politiek correct en ideologisch bevangen. Immers, het Europese Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg heeft de sharia als incompatibel met fundamentele principes van de democratie verklaard.*

Uitspraken als die van Donner staan niet op zichzelf. Zij geven de richting aan die door het politiek-mediale establishment wordt bepleit. De islam wordt beschouwd als een religie temidden van andere religies en blijft politiek geheel buiten schot. Ter illustratie een tweetal citaten die zich niet alleen voor Nederland, maar ook voor andere Europese landen, moeiteloos laten voortzetten.

De historicus en sociaal-democratische vlaggendrager Maarten van Rossem neemt zijn toevlucht tot biologische metaforen om de 'paranoïde waanwereld' ** van Geert Wilders te illustreren: *'De grootste ellende die Fortuyn heeft aangericht' aldus van Rossem, 'is dat hij het waanidee van de islamisering in de bloedbaan van de natie heeft geïnjecteerd. Dat waanidee heeft zich bij Wilders ontwikkeld tot een reusachtig ideologisch gezwel.'* ***

De voormalige hoofdcommissaris van de Amsterdamse politie Joop van Riessen gaat nog een stapje verder. Op 20 september 2007 verklaart hij op de Nederlandse televisie: *'In wezen zou je de neiging hebben te zeggen, nou we mollen hem (Wilders, JHB). Hij moet gewoon vandaag weg en hij mag niet meer boven tafel komen. Dat is een normale reactie.'* Over de destijds 540.000 PVV-kiezers zegt hij: *'Dat zijn er dus nog duizenden die op een of andere manier niet in deze wereld van een nieuwe samenleving die we met elkaar aan het maken zijn, die daarin passen. Waarvan je eigenlijk zou moeten zeggen, die mensen ... die moeten dit land uit gewoon. Die horen hier dus niet meer thuis.'* ****

Er bestaat binnen Europa ontegenzegglijk een groot probleem met betrekking tot de islam die niet louter een vreedzame religie temidden van andere religies is. Ruud Koopmans, onderzoeker aan het *Wissenschaftszentrum Berlin*

* EHRM 13 February 2003, Refah Partisi t/ Turkey In: Factsheet Sharia rechtspraak. *Forum*. Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling, http://www.republiekallochtonie.nl/userfiles/files/FORUM_factsheet_sharia_rechtspraak.pdf

** Rossem, van M., *Waarom is de burger boos? Maarten van Rossem over hedendaags populisme*, Amsterdam, 2010, p. 7.

*** Ibidem, p. 121,122.

**** Riessen, van J., in: *Pauw & Witteman*, 20-9-2007, You Tube, <http://www.youtube.com/watch?v=Jyx8l7LSVIU>

für Sozialforschung (WZB) komt in zijn *Six Country Immigrant Integration Comparative Survey* dat in 2008 onder Turkse en Marokkaanse moslims in zes Europese landen werd uitgevoerd – Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk, België, Zweden en Nederland – tot de conclusie, dat religieus fundamentalisme geen marginaal fenomeen in West Europa is. Tweederde van de geïnterviewde moslims is van mening dat religieuze regels belangrijker zijn dan de wetten van het land waarin zij leven. Driekwart van de respondenten is van mening dat er maar één legitieme interpretatie van de Koran bestaat. Deze getallen zijn aanzienlijk hoger dan die van de geënquêteerde christenen. Slechts 13 procent uit die groep plaatst religieuze regels boven de nationale wet, iets minder dan twintig procent weigert verschillende interpretaties van de bijbel te accepteren.* Rechts-populisten vertalen deze data in politieke eisen.

Politiek is ook de kunst het wenselijke met het haalbare te verzoenen en ervoor te zorgen dat zij niet onder elkaars gewicht bezwijken. Om de open samenleving te kunnen handhaven zal er begrensd moeten worden – letterlijk en figuurlijk, naar binnen en naar buiten. Wie weigert deze ogenschijnlijke paradox onder ogen te zien zal met ernstige politieke reacties rekening moeten houden. Het is daarom weinig verwonderlijk dat velen zich van Brussel afkeren dat een agressief multiculturalisme propageert.

Euroscopsis

Naast een sterk wantrouwen tegenover de politiek en een antipathie jegens de multiculturele samenleving en de islam, kenmerken alle Europese rechts-populisten zich door een groot scepticisme tegenover de Europese Unie. Deze wordt geassocieerd met corporatisme, dirigisme, nepotisme, cultuurrelativisme en de sluipende deconstructie van de staat. Via *social engineering*, dat wil zeggen door de instroom van islamieten, zo luidt het wantrouwend commentaar, worden pogingen in het werk gesteld om de ‘Nieuwe Europeaan’ te ontwerpen.

Het overgrote deel van de politieke en mediale elites heeft inderdaad met het badwater van de geschiedenis het kind van de soevereine staat weggeworpen. Dit was weinig verstandig. Veel, zo niet de meeste, Europeanen identificeren zich met hun land en verzetten zich tegen de uitholling van hun nationale soevereiniteit. ‘Identiteitspolitiek’ zal de komende jaren dan ook het grote thema blijven. Voor degenen die eraan twijfelen hoe belangrijk de nationale identiteit is zou een korte blik op het debat rond ‘Zwarte Piet’ voldoende

* Koopmans, R., (2013): *Six Country Immigrant Integration Comparative Survey*, in: <http://www.islamdebatte.de/studien/2013-studien/koopmans-ruud-2013-six-country-immigrant-integration-comparative-survey/>

moeten zijn om hen van het tegendeel te overtuigen. Deze wordt met hand en tand verdedigd. De verankering in eigen land en cultuur geldt nog nadrukkelijker voor de *Visegrád*-landen, waar men niet van plan is om de ‘Russische bezetting’ in te ruilen voor een ‘dictaat uit Brussel’.

‘Europa’ is geworden tot een reumatisch begrip, een slogan die op weinig sympathie kan rekenen. Enige cijfers spreken boekdelen. Het percentage kiezers voor het Europese parlement in juni 2009 bedroeg slechts 43 procent; erg laag was de opkomst in Litouwen (20,98 procent) en Slowakije (19,64 procent).^{*} De Europese parlamentsverkiezingen in 2014 vestigden een laagte-record. Van de kiezers in de Europese Unie kwam 42,61 procent opdagen. In Nederland was het opkomstpercentage slechts 37,32 procent.^{**}

Een belangrijk punt van kritiek op de EU is dat de bevolking in beslissingen nauwelijks, in ieder geval onvoldoende, wordt gekend. Dit wordt vooral duidelijk wanneer de uitslagen van referenda niet in het Brusselse plaatje passen. Worden er referenda gehouden die de EU onwelgevallig zijn, dan leggen eurocraten en beroeps politici deze al dan niet subtiel terzijde. Dit bleek in 2005 bij het raadplegende referendum voor de Europese Grondwet^{***} en 2016 opnieuw met betrekking tot het handelsverdrag met Oekraïne.^{****} De giftige aanrakingen tussen EU en veel Nederlanders zijn vervolgens niet van de lucht.

Rechts-populisten zijn niet tegen Europese samenwerking, maar keren zich nadrukkelijk tegen de EU in haar huidige vorm. Hun kritiek sluit in zekere zin aan bij het gedachtegoed van de Franse filosoof Montesquieu. Bij Montesquieu overheerst de sympathie voor politieke gemeenschappen van matige

^{*} *European Parliament*, 2009 European elections desk research. Abstention and voting behaviour in the 2009 European elections. <http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2012/research/EN.pdf>

^{**} *European Parliament* / Results of the 2014 European elections. <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/turnout.html>

^{***} De Nederlandse kiezers hebben op woensdag 1 juni 2005 in overgrote meerderheid ‘nee’ gezegd tegen de Europese Grondwet. Volgens de officiële uitslag was 61,6 procent tegen en 38,5 procent vóór. Referendum Europese Grondwet, *Parlement & Politiek*, https://www.parlement.com/id/vh8ml7j9udxm/referendum_europese_grondwet

^{****} De meerderheid van de kiezers bij het raadgevend referendum over de wet tot goedkeuring van de Associatieovereenkomst tussen de Europese Unie en Oekraïne heeft zich tegen de wet uitgesproken: 61% stemde tegen (2.509.395 kiezers), 38.21% voor (1.571.874 kiezers). Uitslag referendum Associatieovereenkomst met Oekraïne, *Kiesraad*, 12-4-2016. <https://www.kiesraad.nl/actueel/nieuws/2016/04/12/uitslag-referendum-associatieovereenkomst-met-oekraïne>

omvang. Hij onderscheidt drie typen staatsvormen: de republiek (die het best op een klein grondgebied functioneert), de monarchie (die geschikt is voor een middelgroot grondgebied) en de despotie (een groot rijk) dat op het beginsel van vrees berust. Doorgaans wordt in grote rijken de vrijheid onder de eenheid begraven. De conclusie dat deze imperiums vroeg of laat aan zichzelf te gronde gaan heeft voor rechts-populisten nog steeds een hoge actualiteitswaarde.

Bij wijze van conclusie

Een aanzienlijk deel van het Europese kiezerskorps heeft een cultuurrevolutie in Europa ontketend. Zowel teleurgestelde kiezers op gevestigde partijen als degenen die vele jaren niet te bewegen waren om te gaan stemmen hebben nu een politiek alternatief gevonden. Zij keren zich tegen het politiek-mediale establishment en brengen hun stem uit op een rechts-populistische partij. Met een beetje overdrijving zou men zelfs van een nationaal-conservatieve revolutie kunnen spreken, die steeds meer Europese landen in haar greep krijgt.

De belangrijkste grieven van deze kiezers zijn: allereerst de bestuurlijke rigiditeit en het democratisch deficit van de politiek, zaken die al decennia bekend zijn, maar die nauwelijks werden aangepakt. Een andere klacht is de kritiek op de multiculturele samenleving en de vrees voor een toenemende invloed van de politieke islam, die volgens velen de westerse cultuurtraditie bedreigt. En, tenslotte, de wijdverspreide eurosceptis, een klacht die, opnieuw, langdurig nauwelijks door beroeps politici serieus werd genomen. Vooral dit laatste punt, dat met een sluipende aanval op de nationale soevereiniteit gepaard gaat, zet veel kwaad bloed.

Voor het politieke en mediale establishment – en laten wij hier de academische wereld niet vergeten – zijn nationaal gevoel en nationalisme al te dikwijls synoniemen, in ieder geval zo geparenteerd dat men ze gerust als besmette begrippen mag zien. Het is misschien nuttig om op deze plek de woorden van de grote Nederlandse cultuurhistoricus Johan Huizinga te memoren. Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog maakte hij een onderscheid tussen ‘patriottisme’ en ‘nationalisme’. Patriottisme, aldus Huizinga, is ‘de wil tot handhaving en verweer van wat eigen en dierbaar is’ Nationalisme daarentegen omschrijft hij als ‘de machtige drift tot heerschappij, de zucht om het eigen volk of den eigen staat te laten gelden vóór, boven en ten koste van andere.’*

* Huizinga, J., *Patriotisme en nationalisme in de europeesche geschiedenis tot het einde der 19e eeuw*, Haarlem, 1940, p. 9.

Veel politici en journalisten maken dit onderscheid niet. Voor hen is de feitelijke afschaffing van de staat, de triomf van het multiculturalisme en het opgaan in de EU wenselijk en alleen nog maar een kwestie van tijd. Men verwacht wat men hoopt en weigert te zien dat miljoenen Europeanen hier anders over denken. Deze *Realitätsverlust* leidt voortdurend tot verkeerde inschattingen. Zowel de *Brexit*, de gevolgen van de mislukte Europese immigratiepolitiek als de verkiezing van Donald Trump, kwamen voor hen als een volslagen verrassing.

De meeste politieke partijen en de media dragen door hun politieke agenda dan ook een aanzienlijke medeverantwoordelijkheid voor het ontstaan en de stormachtige ontwikkeling van het Europese rechts-populisme. Wie draken-tanden zaait zal krijgers oogsten. In zekere zin heeft ‘links’ de rode loper voor ‘rechts’ uitgerold.

Populisme is de kortsluiting tussen bevolking en machtselites, een defect dat niet vanzelf overgaat. Menige kiezer, geïnformeerd door de sociale media, zal op een rechts-populistische partij blijven stemmen, *ook* wanneer deze geen regeringsverantwoordelijkheid krijgt. Alleen al het besef de knuppel in het parlementaire hoenderhok te kunnen gooien maakt voor hen de politieke participatie waardevol.

Het primaire gevaar van deze ontwikkeling is dat zich traditioneel xenofobe posities, zoals deze al decennia door Nieuw Rechtse, rechtsradicale en –extremistische groeperingen worden gepropageerd, gaan ‘vermengen’ met rechts-populistische grieven. Met andere woorden: er kunnen partijen ontstaan waarin zowel rechts-populisten als rechtsradicalen een goed onderkomen vinden. Wanneer rechts-populisten rechts-radicalen aan boord nemen is het echter nog maar de vraag of eerstgenoemden voldoende democratisch tegenwicht kunnen bieden. Dat het antwoord op deze vraag niet per se positief uitvalt kan men nu al in de *Visegrád*-landen vaststellen.

Een veelgehoorde these is dat rechts-populistische partijen en stromingen personalistisch zijn, dat wil zeggen, geheel afhankelijk zijn van de ‘Grote Leider’. Na diens verdwijnen zouden deze bewegingen vanzelf desintegreren. Het is waar, ‘populisme’, zowel ter linker- als ter rechterzijde, gedijt doorgaans bij de aanwezigheid van een bevlogen leider wiens verering aan persoonsverheerlijking grenst. Maar het recente verleden heeft ook al aangetoond dat met het verdwijnen van die leidersfiguur de beweging niet afsterft. Te denken valt aan de politieke ontwikkelingen in Nederland na de moord op Pim Fortuyn in 2002, of de wederwaardigheden van de *Freiheitliche Partei Österreichs* na het

overlijden van partijleider *Jörg Haider* in 2008.* En het valt te verwachten dat ook in Hongarije en Polen, indien nodig, velen staan te popelen om in de voetstappen van Viktor Orbán en Jaroslaw Kaczyński te treden.

Over de wijze waarop men met rechts-populisten dient om te gaan bestaat geen consensus. *Cordon sanitaire*, of juist politieke verantwoording geven? Het was Pim Fortuyn die hierop het antwoord gaf. Een jaar voor zijn dood betoogde hij dat het niet uitmaakte of hij de verkiezingen zou winnen: ‘Ook al word ik geen premier dan ben ik het toch. Zo word ik ook door heel veel mensen gezien.’** Waarschijnlijk heeft de ‘vader van de Europese rechts-populisten’ hiermee zijn Europese geestverwanten uit het hart gesproken. Hun politieke triomftocht gaat in ieder geval onverminderd door.

* Zowel PVV als FPÖ zijn volgens recente peilingen de grootste partijen van hun land. Volgens opiniepeiler Maurice de Hond beschikte de PVV op 20-11-2016 over 33 zetels. 27-11-2016. <https://home.noties.nl/peil/> Volgens een peiling van november 2016 is de FPÖ met 35 procent van de stemmen de grootste partij van Oostenrijk. Sonntagsfrage zur Nationalratswahl in Österreich nach Instituten November 2016, *Das Statistik-Portal*, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/288503/umfrage/sonntagsfrage-zur-nationalratswahl-in-oesterreich-nach-einzelnen-instituten/>

** Pimfortuyn.com Alles over de man die Nederland wakker schudde. *Uitspraken Pim Fortuyn*. <http://www.pimfortuyn.com/pim-fortuyn/uitspraken-pim-fortuyn>